

Підозрюваний, обвинувачений та його захисник як суб'єкти доказування цивільного позову в кримінальному провадженні

В юридичній літературі неодноразово зазначалося, що інтереси держави, її фізичних та юридичних осіб вимагають у кожному випадку повного відшкодування (компенсації) шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Відповідно до чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК України), завдання кримінального провадження полягають не тільки у призначенні покарання особі, яка вчинила кримінальне правопорушення, але й в усуненні його наслідків, в тому числі пов'язаних з порушенням майнових прав громадян, підприємств, установ, які постраждали від нього. Одним із ефективних засобів, направлених на усунення заподіяних кримінальним правопорушенням наслідків у вигляді завданої шкоди, є цивільний позов.

Щодо можливості розгляду цивільного позову в кримінальному провадженні, яка встановлена кримінальним процесуальним законом, то вона зумовлює наявність єдиного юридичного факту - притягнення особи до кримінальної та цивільно-правової відповідальності у випадках, коли вчиненим нею кримінальним правопорушенням завдано майнової чи моральної шкоди.

Перевагами зазначеного розгляду та вирішення цивільного позову в кримінальному процесі є активна участь зацікавлених сторін, що в свою чергу, сприяє більш глибокому дослідженню всіх обставин, які стосуються виду і розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням та правильному вирішенню питання про її відшкодування.

В порядку цивільного судочинства також може бути пред'явлений позов про відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням, проте саме одночасний розгляд судом кримінального провадження й цивільного позову має низку суттєвих гарантій, спрямованих на посилення захисту прав громадян та законних інтересів юридичних осіб, що зазнали шкоди від кримінального правопорушення, й більш швидко та повне її відшкодування.

Наприклад, вищезазначеними гарантіями є: а) більш повно та всебічно розглядаються обставини вчиненого суспільно небезпечного діяння, адже відповідно до ст. 91 КПК України, вид та розмір завданої кримінальним правопорушенням шкоди є однією з обставин, що підлягає доказуванню в кримінальному провадженні [1, с. 266]; б) обов'язок доказування зазначених обставин, а також виявлення осіб, які несуть відповідальність за заподіяння шкоди, покладається на органи досудового розслідування (слідчого) та прокурора, які наділені відповідними повноваженнями, та в розпорядженні яких є відповідні сили і засоби для здійснення цього; в) потерпілий від кримінального правопорушення звільняється від необхідності двічі брати

участь у судовому розгляді, а також свідки, перекладачі, експерти та інші особи звільняються від повторного виклику до суду; г) завдяки усуненню дублювання в роботі судів, яке було б неминучим при окремому розгляді цивільного позову та кримінального провадження з одного і того ж факту вчиненого кримінального правопорушення, заощаджуються час і кошти.

Цивільний позов у кримінальному провадженні, за загальними правилами, пред'являється до підозрюваного, обвинуваченого, оскільки він несе відповідальність за заподіяну ним майнову, фізичну та моральну шкоду чи до особи, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану кримінально-протиправними діями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння (ст.ст. 62, 128 КПК України). Вимога про відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, може бути пред'явлена як під час досудового розслідування, так і під час судового розгляду справи, але до початку судового слідства [2].

За загальним правилом, повністю дієздатний підозрюваний обвинувачений є також відповідачем за цивільним позовом. Саме особа, що вчинила кримінальне правопорушення та заподіяла ним шкоду, повинна усунути негативні майнові наслідки свого діяння. Однак, у ряді випадків майнову відповідальність за протиправні дії певних категорій громадян несуть інші особи. У таких випадках кримінальний процесуальний закон передбачає залучення в процес цивільного відповідача. У кримінальному провадженні цивільними відповідачами можуть бути фізичні (батьки, усиновителі, піклувальники, опікуни) або юридичні особи, які в силу закону несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану злочинними діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння.

За шкоду, заподіяну неповнолітнім, який не досяг 14-річного віку, відповідальність несуть батьки (усиновителі), опікун або навчальний, виховний, лікувальний заклад, під наглядом яких перебував неповнолітній у момент заподіяння шкоди. Неповнолітній у віці від 14 до 18 років за заподіяну ним шкоду несе матеріальну відповідальність на загальних підставах. За відсутності у нього майна або заробітку, достатніх для відшкодування збитків, такий обов'язок покладається на його батьків (усиновителів) або піклувальників за умови наявності вини у їх поведінці, що сприяла виникненню шкоди (ч. 2 ст. 1179 ЦК України) [3].

Відповідно до ст.1187 ЦК України за шкоду, заподіяну особою під час управління джерелом підвищеної небезпеки, відповідальність несе власник даного джерела (тобто особа, якій дане джерело підвищеної небезпеки належить на праві власності або на праві володіння, наприклад, довіреності або оренди) [3].

У чинному КПК України передбачено дві підстави для визнання особи підозрюваним: 1) повідомлення їй про підозру, яке здійснюється в порядку, встановленому статтями 276-279 КПК; 2) затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, порядок та підстави якого містяться у ст. 208 КПК. З інших підстав особа не може набути правового статусу

підозрюваного, що має важливе значення для забезпечення правової визначеності у цьому питанні, передбачуваності встановленої законом процедури притягнення особи як підозрюваного [1, с. 145].

Згідно п. 3. ч. 3 ст. 42 КПК України, підозрюваний має право на першу вимогу мати захисника і побачення з ним до першого допиту з дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування, а також після першого допиту - мати такі побачення без обмеження їх кількості й тривалості; на участь захисника у проведенні допиту та інших процесуальних дій; на відмову від захисника в будь-який момент кримінального провадження; на отримання правової допомоги захисника за рахунок держави у випадках, передбачених цим Кодексом та/або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, в тому числі у зв'язку з відсутністю коштів на її оплату [1, с. 145].

Виходячи з презумпції невинуватості, підозрюваний і обвинувачений не зобов'язані доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення, але вони мають право це робити. Також це стосується й цивільного позову.

Способи збирання доказів стороною захисту, зокрема підозрюваним і обвинуваченим, визначені ч. 3 ст. 93 КПК: витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів [2].

За результатами судового розгляду кримінального провадження, у межах якого пред'являвся цивільний позов, суд ухвалює рішення, яке і вважається правовою підставою для відшкодування шкоди потерпілому. Рішення, які може прийняти суд за результатами розгляду цивільного позову у кримінальній справі, передбачені у ст.129 КПК України. Залежно від доведеності підстав і розміру позову суд задовольняє цивільний позов повністю або частково чи відмовляє в ньому.

Чинний КПК України покращив правовий статус захисника, порівняно із Кримінальним процесуальним кодексом України 1960 року, що проявляється, зокрема, у встановленні додаткових процесуальних прав та особливому порядку його вступу у кримінальне провадження, також це ж стосується й підозрюваного, обвинуваченого. Отже, у зазначених вище учасників (сторони захисту) кримінального провадження, а саме: підозрюваного, обвинуваченого розширено можливості щодо здійснення права на доказування невинуватості у вчиненні кримінального правопорушення, а відповідно до цього й завданої ним шкоди відповідній фізичній особі (особам) чи юридичній особі, або державі.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. - Х.: Право, 2012. - 768 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651[^]: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>

3. Цивільний кодекс України : прийнятий Верховною Радою України 16.01.2003 р. № 435-ГУ: текст зі змін. станом на 12 серпня 2015 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : [http://zakon.rada.gov.ua/go/laws/show/435-15/para94n94](http://zakon.rada.gov.ua/go/laws/show/435-15/para%94n94)